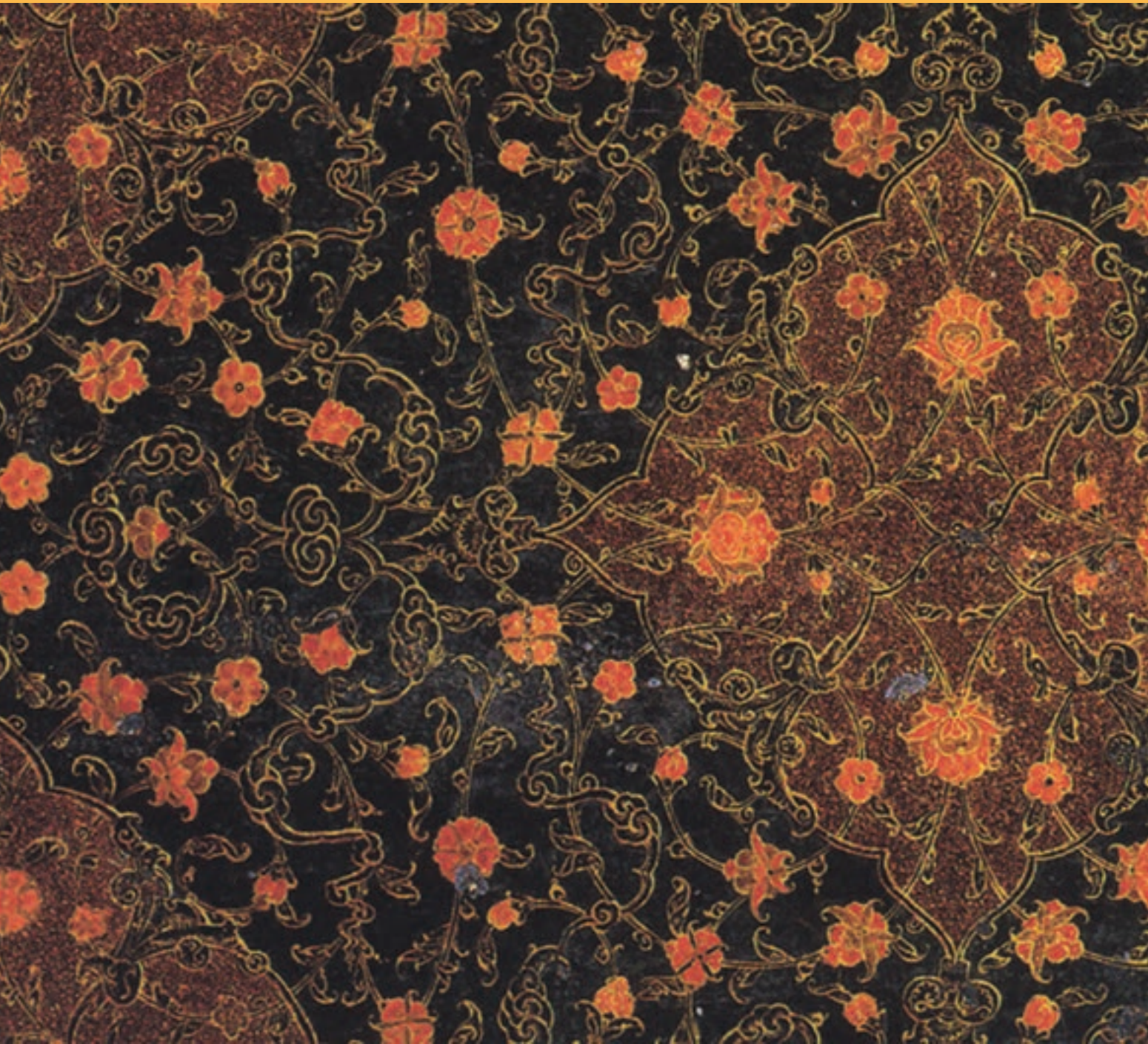

وحدت

از فراگیر انتظار می‌رود پس از پایان این فصل بتواند:

- ۱- اصل وحدت را تعریف کند.
- ۲- وحدت در طبیعت را توضیح دهد.
- ۳- تأثیر هماهنگی در ایجاد وحدت را شرح دهد.
- ۴- اصل "وحدت در کثرت" و "کثرت در وحدت" را بیان کند.
- ۵- وحدت در هنر اسلامی را با ذکر نمونه شرح دهد.
- ۶- از میان آثار هنری چند اثر هنری را که به وحدت رسیده است، انتخاب کند.
- ۷- در اجرای تمرینات عملی (به صورت فردی یا گروهی) به ایجاد وحدت بصری توجه داشته باشد.

درس در یک نگاه

- در هنرهای بصری وحدت به معنی با هم یکی شدن است که اصل عمده سامان‌دهی بصری است و سایر اصول به کار گرفته شده در هنرهای تجسمی در خدمت به کمال رساندن وحدت هستند.
- در یک مجموعه وحدت یافته ویژگی‌ای به وجود می‌آید که آن ویژگی در هیچ یک از عناصر آن به صورت مجزا دیده نمی‌شود.
- برای رسیدن به وحدت بصری باید در ساختار طرح از انسجام عناصر، هماهنگی، ریتم و تداوم (دنبال هم قرار گرفتن) میان آن‌ها کمک گرفت.
- انسجام نوعی ارتباط بصری است که بین دو یا چند عنصر مجزا معنا می‌یابد.
- ریتم یا ضرب آهنگ به معنی تکرار عناصر است و در آثار هنری ریتم و تکرار موجب وحدت بخشیدن و با هم دیده شدن عناصر می‌شود.

- تداوم به معنی دنبال هم قرار گرفتن عناصر است که باعث گردش چشم در محدوده یا فضای اثر می‌شود و با تداوم و حرکت چشم از بخشی به بخش دیگر تصویر، وحدت به کمال می‌رسد.
- طبیعت، یک طراحی فوق العاده است و دارای راز و رمزهایی برای درک و فهم زیبایی است که هنرمندان بسیاری را به سوی خود جذب می‌نماید.
- روان‌شناسان نه فقط نحوه دریافت‌های حسی را بررسی کرده‌اند، بلکه کیفیت اجزای بصری و شیوه وحدت بخشیدن به آن‌ها را به صورت یک کل تمام شده مورد تحقیق قرار داده‌اند.
- در برخی آثار هنری موفق، عناصر به کمک هماهنگی (هارمونی) انسجام می‌یابند، تا جایی که از هم جدا نشدنی به نظر برسند. برای رسیدن به این منظور، هنرمند از هر نوع مشابهت در شکل، اندازه، رنگ، بافت و... بهره می‌گیرد.
- کثرت به معنی تعدد، بسیاری و تنوع است، اما وحدت به معنی یکی شدن و واحد است.
- اجزای متنوع و کوچک در یک کل نظام یافته قرار می‌گیرند و اجزایی که در کوچک‌ترین جزء هم قابل رؤیت هستند به صورت یک نظام واحد در می‌آیند.
- هنر اسلامی نتیجه تجلی وحدت در کثرت و دست‌یابی به اندیشه توحیدی است.
- وحدت در فرهنگ‌های متفاوت به شیوه‌های مختلف تجربه می‌شود.
- در هنر اسلامی، پدیده "وحدت در کثرت" و "کثرت در وحدت" وجود دارد و این پدیده وابسته به فلسفه نظم گیتی است.

وحدت^۱ بصری

در هنرهای بصری وحدت به معنی با هم یکی شدن است که اصل عمده سامان‌دهی بصری است و سایر اصول به کار گرفته شده در هنرهای تجسمی در خدمت به کمال رساندن وحدت هستند. هنرمند می‌کوشد با ساماندهی مناسب، عناصر مختلف یا مشابه را به نحوی ترکیب کند که عناصر متعلق به یکدیگر و تبدیل به یک کل واحد شوند. اگر عنصری تغییر کند یا جابه‌جا شود کل را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در یک مجموعه وحدت یافته ویژگی به وجود می‌آید که آن ویژگی در هیچ یک از عناصر آن به صورت مجزا دیده نمی‌شود. این بیت شعر این مفهوم را روشن می‌کند:

قطره دریاست اگر با دریاست ورنه قطره همان قطره و دریا، دریاست
 برای رسیدن به وحدت بصری باید در ساختار طرح از انسجام عناصر، هماهنگی،
 ریتم و تداوم (دنبال هم قرار گرفتن) میان آن‌ها کمک گرفت. نکته مهم این است که کل
 باید نسبت به اجزا برتر باشد و قبل از آن که اجزا دیده شود، کل اثر دیده شود. باید گفت
 که انسجام نوعی ارتباط بصری است که بین دو یا چند عنصر مجزا معنا می‌یابد. و در اثر
 انسجام عناصر، به سرعت موجبات ایجاد وحدت را خواهیم داشت. ریتم یا ضرب آهنگ
 به معنی تکرار عناصر است و در آثار هنری ریتم و تکرار موجب وحدت بخشیدن و با هم
 دیده شدن عناصر می‌شود.
 تداوم به معنی دنبال هم قرار گرفتن عناصر است که باعث گردش چشم در
 محدوده یا فضای اثر می‌شود و با تداوم و حرکت چشم از بخشی به بخش دیگر تصویر،
 وحدت به کمال می‌رسد.

وحدت در طبیعت

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ..... (سوره حشر آیه ۲۴)

اوست خدای آفریننده عالم امکان و پدیدآورنده جهان و نگارنده صورت مخلوق....
 طبیعت یک طراحی فوق‌العاده است و دارای راز و رمزهایی برای درک و فهم زیبایی
 است که هنرمندان بسیاری را به سوی خود جذب می‌نماید. نظم پیچیده و شگفت‌انگیز
 گل آفتاب‌گردان به کمک ضرب آهنگ و انسجام، از هم جدا نشدنی به نظر می‌رسند
 (تصویر ۱-۶). در ساختار میوه کاج نیز اجزا تکرار می‌شوند تا کل را خلق کنند. ضرب آهنگ
 تدریجی و انسجام اجزا به آن شکل خاصی بخشیده است و از آن یک کل واحد ساخته است
 (تصویر ۲-۶). به گل‌ها نگاه کنید آنها هم از همین قانون تبعیت می‌کنند (تصویر ۳-۶).

تصویر ۱-۶ ضرب آهنگ با نظم
 پیچیده در گل آفتاب‌گردان

تصویر ۶-۳ نظم و تداوم در ضرب آهنگ ماریچ

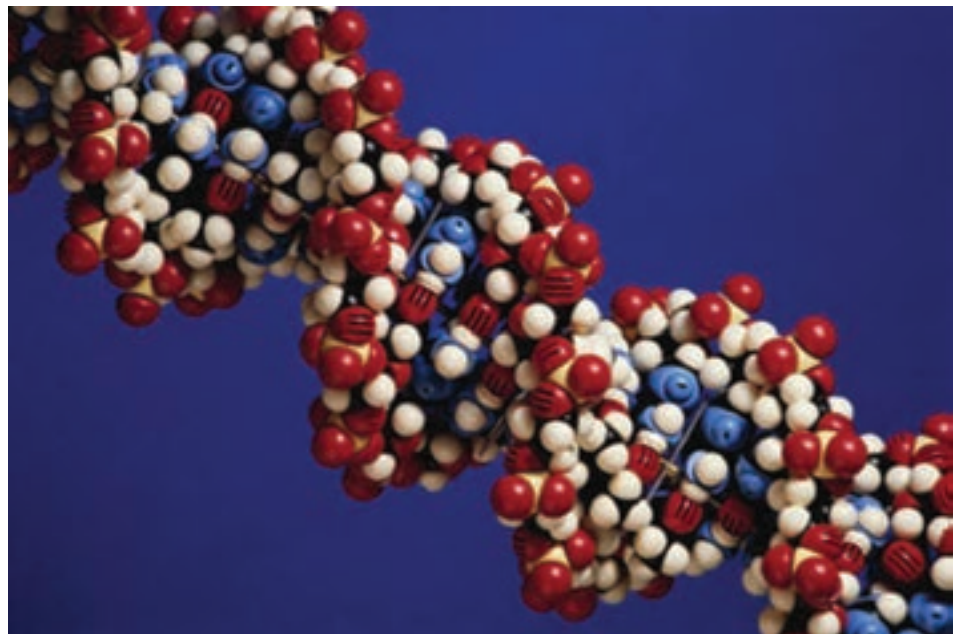
تصویر ۶-۲ انسجام و ضرب آهنگ در میوه کاج و گل

تصویر ۶-۴ ضرب آهنگ و انسجام در
حباب‌های صابون به هم

اسحاق نیوتون می‌گوید: «طبیعت تمایل خاصی به تولید صورتهای کروی و گرد دارد و به موجب قانون طبیعت، از فشردگی وحدافل فضا بهره می‌گیرد. دایره‌ها در مجاورت یکدیگر به هم فشرده می‌شوند و سطوح شش گوشه را پدید می‌آورند». آیا در کندوی عسل و مجموعه حباب‌های صابون، ریتم و انسجام و فشردگی اشکال را نمی‌بینیم (تصویر ۶-۴)؟

نظام مولکول‌ها در جهان هستی ترکیب زیبایی دارد. وقتی از نزدیک به علم توجه کنیم می‌بینیم که حکمت خداوندی در آفرینش هستی از کوچکترین اجزا مانند مولکول‌ها تا بزرگترین کهکشان‌ها را از نظم فوق العاده‌ای برخوردار نموده است (تصویر ۶-۵).

تصویر ۶-۵ نظم مولکولی در ساختار DNA

هماهنگی

در برخی آثار هنری موفق، عناصر به کمک هماهنگی (هارمونی) انسجام می‌یابند، تا جایی که از هم جدا نشدنی به نظر برسند. هنرمند از هر نوع مشابهت در شکل، اندازه، رنگ، بافت و ارزش بصری و... برای رسیدن به این منظور بهره می‌گیرد. هماهنگی باعث می‌شود تا هنرمند هرچه زودتر در آثار خود به وحدت دست یابد.

لئوناردو داوینچی، مشهورترین شبیه‌سازی از چهره انسان در جهان را خلق کرده است. شهرت جهانی تابلو مونالیزا^۱ به لحاظ ترکیب‌بندی صحیح، رنگ‌پردازی مناسب، حجم‌پردازی موشکافانه، با تاریک و روشنایی‌های نرم به هماهنگی رسیده و بیان حالات عاطفی رمزآلود به دست آمده است. سطوح چهره و دست‌ها با دقت و ظرافت خاصی در پس نور و سایه‌ای وهم‌انگیز قرار گرفته است که موجب تداوم حرکت چشم از بخشی به بخش دیگر می‌شود (تصویر ۶-۶).

تصویر ۶-۶ لیخند ژوکوند - اثر لئوناردو داوینچی

۱. به دلیل لزوم درس، تصویر دوباره ارائه شده است.

نقاشی‌های پل سزان از نظم و سادگی به خصوصی برخوردار است. در طراحی و نقاشی‌های او شکل‌های هندسی و سطوح مختلف که از حجم‌های طبیعی الهام گرفته شده‌اند، با روابط منطقی و هماهنگ ترکیب گردیده‌اند. انسجام طرح، تداوم، گردش رنگ و تشابه اشکال در آن مشهود است و این تابلوی طبیعت بی جان از این نظر دارای اهمیت ویژه‌ای می‌باشد. خصوصاً این که براساس تناسبات صحیح نظم داده شده و به وحدت بصری دست یافته است (تصویر ۶-۷).

تصویر ۶-۷ طبیعت بی جان - اثر پل سزان

در تصویر ۶-۸ هنرمند از سنگ‌های صیقل یافته رودخانه استفاده کرده است. شکل و بافت و رنگ و نوع شکستگی سنگ‌ها مشابه است و تأثیر مهمی در هماهنگی آن ایجاد کرده است و برای رسیدن به وحدت از انسجام، تداوم و ضرب آهنگ تدریجی در ترکیب حلزونی بهره گرفته است.

در تصویر ۶-۹ قوطی‌های رنگ، وحدت خوبی را به نمایش گذاشته است. در این اثر، همهٔ اشیاء مشابه و هماهنگ هستند. تکرار در قوطی‌ها، سایه‌های مورب، چوب‌های هم‌زن رنگ، جنسیت فلزی و رنگ خاکستری آن‌ها در ترکیب‌بندی نا متقارن موجب به وحدت رسیدن اثر شده است.

هماهنگی می‌تواند در نوع رنگ، فرم، جنس (بافت) و هر نوع تشابهی ایجاد شود.

(تصویر ۱۱ و ۱۰-۶)

تصویر ۶-۹ قوطی‌های رنگ

تصویر ۶-۸ هنر زمین - حرکت حلزونی، سنگ‌های صیقلی و مشابه

در تصویر (۶-۱۰) هنرمند از تکرار و تشابه چترها، انسجام جمعیت، رنگ‌های هم خانواده و ترکیب‌بندی متعادل برای به وحدت رسیدن اثر بهره گرفته است.

در تصویر (۶-۱۱) هنرمند با استفاده از خطوط تیره و مقطع به نوعی بافت و هماهنگی در نقاشی رسیده است و این هماهنگی موجب شده تا کل اثر به وحدت برسد.

تصویر ۶-۱۰ بانوی جوان در بازار - اگوست رنوار

تصویر ۶-۱۱

به خاطر داشته باشید اگر عناصر با هم هماهنگی نداشته باشند و جدا از هم به نظر برسند، ترکیب دچار پراکندگی می‌شود و وحدت عناصر بصری از میان خواهد رفت. اما هماهنگی زیاد نیز می‌تواند خسته کننده باشد و بر خلاف آن، تنوع جذابیت بصری بیشتری ایجاد می‌کند. البته تنوع فراوان هم موجبات شلوغی، پراکندگی و تشویش را فراهم می‌نماید. حال با توجه به این مسائل برای رسیدن به وحدت همراه با تنوع چه باید کرد؟ آیا اساس آن آگاهی هنرمند است یا به صورت ناخودآگاه در آثارش پدیدار می‌شود؟ در واقع جوابی برای این سؤال وجود ندارد.

مجسمه‌ها در تصویر صفحه بعد از سه شکل متفاوت تشکیل شده اند. وحدت در ریتم پیچ خوردگی‌ها، نوع منحنی، جنس و رنگ آن‌ها قابل مشاهده است و تنوع به وسیله موقعیت اشکال، اندازه‌ها و تفاوت در تناسب اشکال منحنی‌ها به دست آمده است. (تصویر ۶-۱۲)

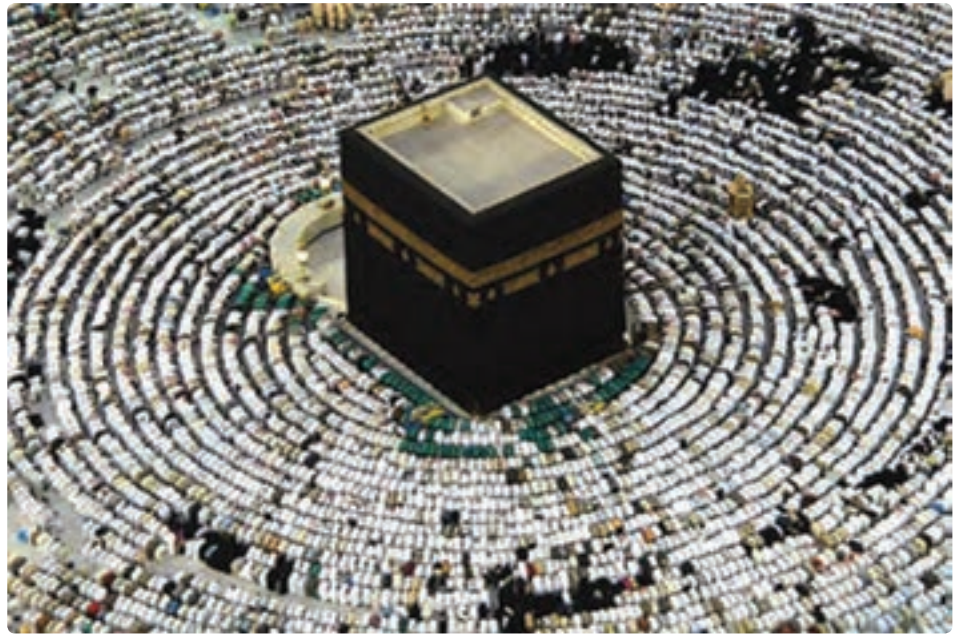

تصویر ۱۲-۶ مخلوق منطقی، مخلوط مواد

وحدت در کثرت

کثرت به معنی تعدد و بسیاری و تنوع است، اما وحدت به معنی یکی شدن و واحد است. مسلم این است که مشابهت موجب وحدت می‌شود و از آن جا که مشابهت بیش از حد موجب یکنواختی و دلزدگی می‌شود نیاز به تنوع نیز هست. جستجوی وحدت از طرفی و تمایل به تنوع در احساسات انسانی نقش عمده‌ای دارد. وحدت و تنوع باهم رابطه نزدیکی با هم دارند و از آن به عنوان وحدت در کثرت یاد می‌کنند اجزای متنوع و کوچک در یک کل قرار می‌گیرند و به صورت یک واحد در می‌آید. به جامعه انسانی نگاه کنیم ظاهر انسان‌ها متفاوت است، اما از نظر فطری، در باطن یکی هستند. همین انسان‌های متفاوت در مراسم مذهبی حج مسلمانان به وحدت می‌رسند. نماد وحدت در کثرت و اندیشه توحیدی زمانی پدیدار می‌شود که میلیون‌ها انسان در طواف کعبه به حرکت در می‌آیند. از این عده کثیر یک کل سازماندهی شده به وجود می‌آید و این گونه در مراسم حج، وحدت در کثرت معنا می‌یابد. در ضمن از نظر معنوی نیز هر انسان به عنوان جزئی از کل غرق در عالم معنا می‌شود و خود را فراموش می‌کند و غیر از ظاهر، در باطن هم به وحدت می‌رسد (تصویر ۱۳-۶).

تصویر ۱۳-۶ مکه معظمه - مراسم حج

هنر اسلامی نتیجه تجلی وحدت در کثرت و دست یابی به اندیشه توحیدی است و همیشه به کمک وحدت بصری، توحید و یگانگی را به نمایش گذاشته است تا با تمام توان آدمی را به سوی ذکر توحید سوق دهد.^۱ در هنر اسلامی نمادها با کمک ریتم تکرار می‌شوند و این تکرار در نظمی خارق العاده منجر به وحدت می‌شود که جلوه‌ای از کثرت در وحدت به شمار می‌روند.

تزیینات هندسی و گیاهی و خط نوشته‌ها، فرم‌های اصلی معماری را تأکید می‌کنند و با حرکت و گردش در سطوح دیوارها و حجم‌های پر و خالی همراه می‌شوند. نقش‌های متنوع با ضرب‌آهنگ بصری به گونه‌ای ساماندهی شده‌اند که به صورت یک کل واحد به نظر می‌رسند (تصویر ۱۴-۶). تزیینات کاشی کاری مسجد شیخ لطف‌اله بسیار غنی و متنوع است. هر گوشه‌ای در این مسجد از لحاظ طراحی و ترکیبات تزیینی، حاوی نکات بسیار ریز و دقیق هنری است. مهم‌ترین قسمت آن، شمسه بسیار عظیم زیر گنبد است. ترکیبی موزون از اسلیمی‌ها و ختایی‌ها به صورتی خارق العاده نظم داده شده است تا پهنه آسمانی مجلل و فضایی بی‌انتهای از شکل و رنگ به وجود آید (تصویر ۱۵-۶).

۱. یکی دیگر از محققان، منشأ هنر اسلامی را توحید، عدل و کرم خداوندی می‌داند و معتقد است که این سه

به صورت وحدت، توازن و کثرت در آثار هنر اسلامی بازتاب یافته است.

تصویر ۱۴-۶ کاشی کاری معرق - طرح شمسه

تصویر ۱۶-۶ نمای داخلی مسجد شیخ لطفاله - اصفهان

تصویر ۱۵-۶ نمایش پشت بام خانه بروجردی‌ها - کاشان

غیر از آثار معماری که از آن سخن به میان آمد، آثار هنری بسیاری در این زمینه موفق بوده اند که به چند نمونه از آنها اشاره می‌کنیم.

در آثار هنری سنتی ایران، هماهنگی بین شکل‌های ساده با نقوش تزئینی تکرار شده آن از نظر طراحی ارزش بالایی دارد. طراحان این آثار به اصول طراحی آگاهی داشته و توانسته‌اند ترکیب‌بندی متناسب با موضوع، ضرب آهنگ در جزئیات و وحدت در کل طرح را ایجاد کنند (تصویر ۱۸ و ۱۷-۶).

تصویر ۱۷-۶ جلد لاکي - چهار مثنوی هاتفي - هرات

تصویر ۱۸-۶ خط نقاشی - اثر محمد احصائی

در نگارگری معراج حضرت محمد (ص)، اثر سلطان محمد حرکت اجزای تصویر از سمت راست پایین آغاز می‌شود و با گردشی حلزونی به حضرت محمد(ص) ختم می‌شود. کثرت فرشتگان و ابرهای پیچ در پیچ با این گردش حلزونی در اشاره به پیامبر به وحدت در کثرت مبدل شده است. ترکیب بندی بدیع و خلاق هنرمند، همه اجزا را با استفاده از هماهنگی در حرکت، ضرب آهنگ، انسجام و تداوم در خدمت تجلی معراج قرار داده است (تصویر ۱۹- ۶).

تصویر ۲۰-۶ کمال الدین بهزاد، یوسف و زلیخا بوستان سعدی

تصویر ۱۹-۶ معراج حضرت محمد (ص)، سلطان محمد، خمسه نظامی شاه طهماسب، مکتب تبریز، سده دهم هجری

در نگاره یوسف در حال گریختن از دام زلیخا، نشان می‌دهد. پلکان‌های پیچ در پیچ نشان از مشکلات متعدد یوسف دارد. عمارت با کثرت فضاها و تزیینات متعدد مطرح می‌شود ولی در عین حال دارای وحدت است (تصویر ۲۰-۶).

لباس قرمز زلیخا با آگاهی و ظرافت خاصی انتخاب شده است که بر شناخت بهزاد از روانشناسی رنگ دلالت می‌کند. لباس حضرت یوسف (ع) به رنگ سبز روشن در گردش با رنگ‌های سبز و فیروزه‌ای کل تصویر، فضایی ملکوتی ساخته است و همچنین فضای متعلق به زلیخا به واسطه قرار گرفتن در خارج از جدول بندی و رنگ گرم آن از عمارت جدا شده است. لباس گرم زلیخا نشان از اشتیاق وی دارد و هاله روحانی یوسف با لباس سبزش به معصومیت وی اشاره می‌کند. تقسیم بندی کادر و فضای تابلو بر اساس تقسیمات منطقی و روابط هماهنگ سطوح به نحوی ساماندهی شده‌اند که یک کل واحد را به وجود آورده‌اند.

در آثار هنری معاصر نیز با کمک ترکیب بندی‌های دقیق و حساب شده و خلاقیت هنرمند در بهره‌گیری از اشیاء، آثار موفقی به وجود آمده است. به چند نمونه از این آثار توجه کنید:

تصویر ۶-۲۲ مرد پلیس، قطعات بازیافتی

تصویر ۶-۲۱ ماه، قطعات بازیافتی

در تصاویر ۲۲ و ۶-۲۱ هنرمند قطعات پلاستیکی را بازیافت کرده است و آن را با چیدمانی منسجم به طرحی وحدت یافته تغییر داده است. وی برای رسیدن به این ساختار از هماهنگی رنگی کمک قابل توجهی گرفته است. آیا در این آثار تنوع و تعدد قطعات پلاستیکی اثر را شلوغ و نا هماهنگ جلوه می‌دهد؟

مهم ترین جنبه بصری وحدت این است که باید کل نسبت به اجزا غالب باشد. برای رسیدن به این منظور باید قبل از هر چیز به کل توجه کرد تا تمام جزئیات به یک سازمان تبدیل شوند. در تصویر مقابل هنرمند از چند راه برای رسیدن به وحدت بصری کمک گرفته است انسجام جزئیات، ضرب آهنگ متنوع و نامنظم، تداوم میان اجزاء در هر ردیف موجب شده تا به یک کل واحد دست یابد. در این گونه آثار نیز وحدت در کثرت را می توان مشاهده نمود (تصویر ۶-۲۳).

تصویر ۶-۲۳ هماهنگی و انسجام
در چوب - سعید شهلاپور

در این اثر هنرمند با بازیافت (جفت و جورکاری)^۱ تخته ها و کتاب ها به کمک انسجام و تداوم اشیاء در شکل مکعب، موفق به ایجاد وحدت و اثری در خور توجه شده است (تصویر ۶-۲۴).

در طراحی شهری، اجزاء شهر، شامل خانه ها، مجتمع های مسکونی با خیابان ها و کوچه ها می شوند و یک کل واحد به نام شهر را به وجود می آورند، عناصر سازمان یافته یک شهر از تکرار حجم ها و سطوح متنوع تشکیل شده است که مهم ترین عامل شکل دهی و تقسیم بندی فضاهای معماری است (تصویر ۲۵ و ۶-۲۴).

۱. برای اطلاعات بیشتر به ضمیمه کتاب مراجعه کنید.

تصویر ۶-۲۴ جفت و جورکاری (اسمبلاژ)

تصویر ۶-۲۵ شهر قابل حمل، چمدان و پارچه

در عصر حاضر، نوآوران معماری نوین به خوبی موفق شده‌اند تا آثار چشمگیری به وجود بیاورند. در سال‌های اخیر برخی نمونه‌های معماری ساخته شده به منزله اتحاد موفق خلاقیت هنری و فن آوری جدید محسوب می‌شوند (تصویر ۲۷ و ۲۶-۶).

تصویر ۶-۲۷ نمای درونی موزه سالمون گوگنهایم

تصویر ۶-۲۶ فرانک لوید رایت، نمای بیرونی موزه سالمون گوگنهایم

اصل وحدت در زیبایی شناسی قانونی کلی است، اما بسیاری آثار برگزیده‌ای که این اصول را نادیده گرفته‌اند. از طرفی دیگر وحدت در فرهنگ‌های متفاوت به شیوه‌های مختلف تجربه می‌شود. وحدت معبد هندی در تجربه فردی هندی قابل درک‌تر از نظر دیگران است. حتی معماری گوتیک اروپا با همه ابهت خود به دیده آن‌هایی که به معماری کلاسیک یونان و روم باستان عادت کرده بودند، زشت و عاری از وحدت دیده می‌شد. باتوجه به این موضوع اصول وحدت بر عادات مشترک میان عموم و درک تجربه‌های بصری آنان بنا شده است!

در هنر اسلامی، پدیده «وحدت در کثرت» و «کثرت در وحدت» وجود دارد و این پدیده وابسته به فلسفه نظم گیتی است و به طور نمادین آن چه را که برای ساختن جهان ضروری است نمایش می‌دهد و این استعاره‌ای از نظم جهانی است.

از میان تمرین‌های زیر، یکی را انتخاب و اجرا نمایید.

تمرین ۱

– در طبیعت جستجو کنید. عناصر مشابهی از طبیعت انتخاب کنید. این انتخاب می‌تواند شامل برگ یا قلوه سنگ یا... باشد و با این اشیاء یک چیدمان انجام دهید.

– عناصر طبیعی خود را می‌توانید به صورت دو بعدی روی مقوایی محکم (مقوای کارتن یا ماکت) بچسبانید و یا حتی از آن‌ها به صورت سه بعدی حجم به وجود آورید.

– با ابزار دلخواه از قبیل اسپری رنگ، رنگ روغن یا اکریلیک آن را رنگ آمیزی کنید. یا فقط از اسپری براق کننده استفاده کنید.

تمرین ۲

– با دقت در طبیعت یک واحد ساختاری تهیه کنید. متناسب فصل از میوه‌های مختلف، میوه کاج، قاصدک، شاخه درخت سرو، گل‌ها و... تهیه کنید.

– حال انتخاب‌های خود را از زوایای مختلف طراحی کنید.

– با تغییراتی در طرح آن یک گیاه یا شیء کاملاً جدید خلق کنید. (ممکن است این نوع گیاه یا وسیله طرح شده شما قبلاً مشاهده نشده باشد).

تمرین ۳

– تصاویری از ساختمان‌های شهر یا استان خود انتخاب کنید.

– در یک کادر مستطیل طویل (طول ۲ یا ۳ برابر عرض) آن‌ها را چیدمان کنید و شهری جدید بسازید.

– به کمک کپی برداری طرح را با ماژیک یا روان نویس به روی بستری از قبیل بوم یا مقوا و... منتقل کنید.

– با رنگ‌های شفاف (ترانسپارنت) مانند ماژیک، مرکب رنگی و آبرنگ و پاستل گچی و... به صورت آزادانه و یا ضربه‌های قلم، رنگ آمیزی کنید.

تمرین ۴

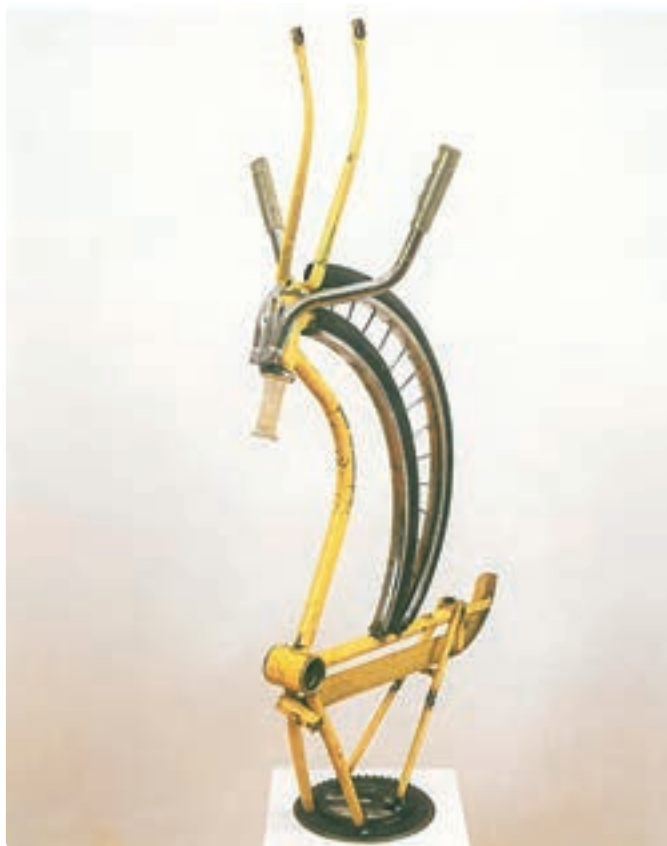
– قطعات دور ریز و بازیافتی پلاستیک یا فلزی از قبیل پیچ و مهره یا مدادهای کوتاه شده و... را جمع آوری کنید.

– از یک فیگور یا طبیعت بی جان طراحی محیطی کنید. طوری که فقط فضای مثبت و منفی دیده شود.

قطعات دور ریز را در طرح طوری بگنجانید که مفهوم مورد نظر را نشان دهد.

- تصویر مناسبی از آثار هنری را انتخاب کنید. شیوه به وحدت رسیدن اثر یا ایجاد وحدت در کثرت را در آن بررسی کنید.
- درباره تفاوت نگاه هنرمندان شرق و غرب بحث و تبادل نظر کنید.
- درباره این تصاویر و چگونگی به وحدت رسیدن آن در کلاس گفتگو کنید (تصویر ۲۸ و ۲۹-۶). آیا هر یک از اجزای آن همان کل اثر است؟
- یک تصویر مناسب از آثار گرافیکی را انتخاب کنید و درباره چگونگی ایجاد هماهنگی (هارمونی) در آن گفتگو کنید.

تصویر ۲۹-۶ ویلی کول - جفت و جورکاری از قطعات دوچرخه

تصویر ۲۸-۶ ترکیببندی دست‌ها